

Referat af inspirationsdag for Flyndersø og Sønder Lem Vig-området

Workshop søndag d. 25. marts 2012

Formål

Hovedformålet med denne dag var ”at få et fælles indtryk af området og starte den første diskussion af områdets udviklingsmuligheder.” Derudover blev der givet en introduktion til Skive Kommunes intentioner med processen, det arbejde, der skal foregå i workshopen, og det videre forløb efter workshoppens afslutning.

Start i Kulturcenter Skive

Kommunen bød velkommen til de 35 fremmødte og uddelte en mappe med et skema, et kort, en kuglepen og foldere med eksisterende turistmateriale om området til notering af oplevelser og gode idéer. Kaffe, the og morgenbrød til de fremmødte.

Per Grau Møller fra Kartografisk Dokumentationscenter på Syddansk Universitet uddelte og forklarede kort et spørgeskema om bevaringsværdige kulturmiljøer og -værdier, som i løbet af dagen skulle udfyldes og leveres tilbage til Per.

Flyndersø

Første stop var *Flyndersø Mølle*, hvor det blev fortalt, at der havde været en mølle her på stedet i 1453, hvor en kornmølle blev opført. Bønderne i omegnen havde fæstepligt til at opretholde og pleje dæmningen, der også fungerede som eneste hovedvej helt op til 1964 eller 65. I 1870'erne havde man forsøgt at dræne Flyndersø ved pumpning og etablering af en landkanal. I 1873 måtte pumpningen dog opgives, da de mange kilder og tilløb gjorde det umuligt at dræne den.

I dag eksisterer kun beboelseshuset fra møllen. Landkanalen og rester af dræningsprojektet kan stadig ses flere steder. Derefter gik vi over til et sted på *heden* ved bredden af Flyndersø, hvor man havde et godt udsyn over den nordlige del af søen og omgivelserne.

Her sås tydeligt resterne af landkanalen, som ligeså stille var ved at gro til i krat.

Der fortaltes om tidligere tiders fiskeri i Flyndersø, hvor Estvadgaard bortforpagtede fiskeretten til en fisker, hvis hus stadig eksisterede ved ”Snævringen” i søen. Ålebestanden i søen var så stor på et tidspunkt, at fiskeren havde folk ansat under sig til at fiske.

I perioden 1940'erne til 60'erne blev søen brugt til lystfiskeri og friluftsbad, især ved en Pavillion placeret på nordsiden af søen, som blev nedlagt i 1963. På et tidspunkt var der idéer om at udstykke 400 sommerhusgrunde imellem campingpladsen og den tidligere pavilliongrund, men det blev ikke til noget.

På grund af den sparsomme bevoksning (tidligere var der næsten ingen bevoksning) og bebyggelse blev området under 2. verdenskrig brugt som militært øvelsesterræn af tyskerne, inden disse blev sendt til østfronten.

Der var placeret en skole midt ude i heden på grund af et klassisk kompromis mellem to tidligere sognekommuner (der var lige langt til begge byer, hvor børnene skulle gå i skole fra). Skolen havde ry for at være Danmarks dårligste skoleembede, da jordtilliggendet var af elendig kvalitet (næsten udyrkeligt).

Vejen til Holstebro blev opmålt af Ole Rømer. Den dag i dag eksisterer 10 ud af 13 milestene. En af milestenene (en 7-milesten), som havde brugt 200 år på at hælde mere og mere til siden, blev rettet op, da man anlagde campingpladsen.

I området findes også rakker- eller taterstenen. Området var tidligere beboet af disse rakkere, men få levn findes fra deres boliger, som ofte var midlertidige og primitivt lavede. Mange endte på fattiggården ved Kisum, da denne blev bygget. Vi fik en lille historie om teaterstenen og rakkerne, der engang holdt gilde i et hus her på egnen. Til festen dukkede der dog unge mennesker op fra Skive, som blev afvist i døren af rakkerne. Derfor tog de tilbage til Skive, men kom senere igen i et væsentligt større antal og et stort slagsmål begyndte således. Det siges, at en rakker ved navn "Stærke Hans" (døde i 1930'erne) ordnede adskillige af "gæsterne" fra Skive ene mand, og at alle fra Skive kom derfra med brækkede lemmer og måtte indlægges på Skive sygehus. Vi fik også historien om en lille dreng, der var fårehyrde herude, men faldt i søvn, hvorefter hans får forsvandt. Ejeren af fårene gav ham derefter et ultimatum og bad ham om at passe på fårene, ellers ville han miste sin årsløn på 2 kroner. Da fårehyrden så igen sov i timen, og fårene var væk, forventede han det værste, da han var på vej hjem til ejeren. Heldigvis stod alle fårene nede ved møllen og derfor reddede drengen sin årsløn.

Tidligere har der været en bro ved Snævringen og under 2. verdenskrig kunne man sejle over for en krone. Der blev givet udtryk for at en tilladelse til en ny bro "ville tage 100 år" eller lige så lang tid, som 7-milestenen havde brugt på at komme til at hælde. Det blev foreslået, at man kunne få spejdere fra Spejdernes Lejr 2012 i Holstebro til at bygge en sådan bro.

I området var der ifølge nogen ikke behov for mere byggeri, da området var karakteriseret ved sit "mennesketomme" udseende. Der blev foreslået, at vi egentlig burde have stået på den anden side, så vi kunne kigge over på den flotte hede og skovarealerne, men andre sagde, at vi stod det helt rigtige sted.

Jørgen Primdahl sagde, at her havde vi et godt eksempel på, at man godt kan etablere en campingplads med udsigt uden at ødelægge landskabet.

På grund af afspærring af den statsejede jord, er man nu nødt til at parkere på privat jord ved møllen. Dette var et udtalt problem ifølge beboerne.

Rønbjerg

I Rønbjerg blev vi præsenteret for en udviklingsplan lavet i samarbejde med Skive kommune og de vigtigste elementer i planen..

Planen omfatter en *flytning af stadion* ved mageskifte (endnu ikke gennemført), *byfornyelse* (de havde fået tilsagn), et *nyt parcelhusområde* (delvis med udsigt ned til Flyndersø), et *nyt torv* (der var blevet etableret), en *ny toiletbygning* (der var blevet bestilt og skulle servicere de ca. 50 cyklister, der dagligt i weekenderne besøgte byen), en *bevarelse af butikken* i byen og ny sti "på tværs" i området og en etableringen af en ny sti fra campingpladsen til det tidligere pavillion-område. Desuden var der langsigtede planer om at restaurere den tidligere drivkraft i byen, det medtagne ismejeri (Rønbjerg Is), som alle i bussen fra omegnen kunne huske. Via markveje og stier var der adgang til Flyndersø fra Rønbjerg. I Rønbjerg har de desuden endnu en fungerende skole og et plejehjem og ville meget gerne beholde disse fremadrettet. Til projekterne havde de søgt kommunen og fonde og fået 10 mio. kroner.

Rønbjerg-Hvidbjerg Plantage

Fra Rønbjerg kørte vi med bussen ned til en smeltevandsdal, hvor der på tørre år blev meget tørt og derfor misvækst på markerne på grund af jordbundsforholdene. Derfor havde jorden været meget billig, hvilket gjorde, at det var her den daværende kommune for mange år siden havde købt jord til at lave et beskæftigelsesprojekt med plantagetilplantning. Dette blev gjort i vinterhalvåret, da arbejdsløsheden var højest netop på den tid af året.

I dag er plantagen på ca. 43 ha, og både rådyr og dådyr findes i området og rundt om skoven er der en ridesti. Jagten ejes af den lokale jagtforening fra Hvidbjerg. Fra Hvidbjerg by er der en sti

igennem plantagen til Rettrup Kær Sø. I skoven er der en jagthytte, der altid er åben, forskelligt publikum bruger den dagligt (der har aldrig været problemer med dette). I Hvidbjerg er der etableret en shelter. I skoven er der desuden etableret en ny sø til vanding af råvildtet. Beplantningen i skoven var oprindeligt skovfyr, så rødgran og var i dag "4. generation af træer, primært løvtræer og blandskov.

Området anses for at være et "godt, lokalt rekreativt område".

Jørgen Primdahl spurgte, om man kunne forestille sig, at de lokale overtog skoven inklusiv drift, men svaret var, at kommunen ville præcis det samme som beboerne, og derfor var det slet ikke et problem, at skoven var ejet af kommunen. Desuden havde kommunen både udvist vilje og økonomisk hjælp til projekterne i skoven.

På vej uden af skoven og op mod Hvidbjerg fik vi fortalt, at der er mange ledige byggegrunde, bl.a. på "Vikingebakken", hvor et par Trelleborg-huse rent faktisk var blevet udgravet. Hvidbjerg by har en ganske stor andel af helt nybyggede huse.

Rettrup Kær Sø

Rettrup Kær Sø er en genoprettet lavvandet sø, der ligger i forbindelse med andre søer på en række ned gennem dalen. Efter sidste istid havde der været en lavvandet sø, der hvor søen er nu, men gennem de mange tusind år fra da til for 150 år siden var søen først groet til og siden blevet en egentlig tørvemose, som kun fik næringsstoffer fra nedbøren.

Da tørvegravningen så blev en stor industri blev tørvemosen gravet op og en omfattende tørveproduktion efterlod til sidst en lavvandet sø. Søen blev herefter inddæmmet og vandet blev pumpet væk således, at man kunne dyrke søbunden.

Da nitrat- og fosfor-udvaskningen kom på dagsordenen i 90'erne genetablerede man ved hjælp af Vandmiljøplan II-midler søen for at tilbageholde næringsstofferne fra de opstrøms liggende marker. Søens evne til at tilbageholde disse har vist sig at være god og der tages løbende målinger, der klart viser dette.

Søen og de omkringliggende engarealer er ejet af én landmand, der har 150 Hereford-kvæg græssende på arealet.

Søen er blevet et vigtigt område for fugle og der er blevet registreret 129 forskellige arter af fugle på lokaliteten siden reetableringen. Især er bestanden af gæs og klyder markant, men også skestork, traner, hav- og fiskeørn er blevet set ved søen (se <http://www.dofbasen.dk/>). I søen er der en lille ø, hvor fugle yngler, men da søen er meget lavvandet kan en tordenbyge eller en periode med tørke, hvor øen bliver landfast ødelægge rederne med æg (pga. oversvømmelse eller rovdyr). Forskellene i nedbør medfører også, at søens areal er mellem 28 og 32 ha.

Der er et fugletårn ved søen, men ingen adgang til selve søen. Der er anlagt en rekreativ sti nord for søen uden for søejers areal.

På vejen op af dalsiden fra Rettrup Kær Sø så vi en endnu inddæmmet sø, Nørresø, og fik at vide, at her havde lodsejersmodstanden været så stor, at genopretningsprojektet, der var blevet sat i gang, var blevet opgivet.

Kommuneskoven

Vi gjorde herefter holdt ved en anden kommuneskov, hvor vi alle fik uddelt et flyfoto over området. Denne skov er også et beskæftigelsesprojekt, der kunne realiseres, fordi staten ydede et tilskud til beplantning af arealer.

Skoven er på ca. 100 ha, og for nylig er der blevet fældet 50 sammenhængende ha i en stor flade, hvorefter der er blevet plantet skovfyr og sitkagran på hele det ryddede areal med biobrændselsproduktion (flis til kraftvarmeværker) for øje, da kommunen er en klimakommune og derfor har forpligtet sig til at blive mere CO₂-neutral.

Professor J. Bo Larsen fra Skov & Landskab på Københavns Universitet havde været ude at se på arealet og var kommet med følgende input:

- Det var en mindre god idé at fælde det hele, da det har fjernet, det ellers vækststimulerende ”skovklima”, som dannes, hvis man lader nogle af de gamle træer stå og give læ og holde på varme og fugt.
- Sitkagran er ikke en god træart, hverken til fremtidens klima eller til biomasseproduktion
- Skovfyrene (som er dominerende blandt de plantede træarter) kan godt blive fine træer med en høj biomasseproduktion til følge.
- Indplantning af eg ville ikke være en god idé, da denne ville blive udkonkurreret af de andre træarter.

Kommunens repræsentanter tilføjede at udgangspunktet for skovrydningen havde været, at skoven skulle fældes, da den ikke ville have stået 10 år til, og at man derfor i alle tilfælde havde et bedre fundament nu end før.

Kommunens repræsentanter efterspurgte idéer til en fremtidig brug af skoven. Ridestier, motorcrossbane, skovlabyrinth og mountainbikeruter blev nævnt som muligheder. Især blev ridestier og langdistanceridning nævnt som en mulig rekreativ udnyttelse i fremtiden, om end Herningvejen blev set som en stor barriere mellem området og Skive by. Det blev understreget, at området helst ikke måtte fremstå alt for pænt, og at en del af charmen ved hele skovområdet er, at man kan fare vild herude.

Det blev også foreslået at vente 10 år og så køre igennem området med en grenknuser, hvor chaufføren drak samtidig således, at man fik nogle spændende slyngede stier i området. Herefter skulle man rydde pletter på ca. ½ ha og tilplante nogle med eg og lade nogle være åbne arealer. Det blev nævnt som et muligt problem, at jernbaneoverføringerne i nærhed af skoven blev nedlagt og det blev foreslået at lave underføringer i rør.

Det blev udtrykt, at området mest skulle tilgodese lokalbefolkningen, omend turister er velkomne. Per Grau Møller spurgte deltagerne, om de havde været her inden for det sidste år, syv svarede ja. Det samme spørgsmål blev stillet om Rettrup Kær, og ca. 15-20 havde besøgt denne lokalitet. Da samme spørgsmål blev stillet om Flyndersø, var det alle deltagerne, der svarede ja.

På vej væk fra området blev der snakket om, at der var ”for tyndt med natur i dag”, især formidlingen af naturen i området var et problem. Fx er der i den søndre del af Sønder Lem Vig vandaks og en stor biologisk mangfoldighed i vandet, men intet sted fremgik dette i området. Desuden blev vandplanerne kritiseret for at være rodede, idet det var svært for landmændene at gennemskue, hvad de egentlig betød for netop deres jorde.

Jensen & Sørensens Plantage

Efter en frokost ved Skånsø - en af de få lobeliesøer, der stadig eksisterer i området – kørte vi til Jensen & Sørensens Plantage. Plantagen er anlagt på et område, der blev opkøbt for at grave tørv. Det var vores ekspert og medejer af plantagen, Christian Vad Holm, der fortalte om stedets historie. I 1899 stiftede Christians tipoldefar, bogtrykker Jørgen Ingvar Marinus Jensen, og gårdejer Andreas Sørensen Rønbjerg Tørvefabrik, et interessentskab med 30 anparter, 15 til hver. I dag er der 60 anparter, der ejes af efterkommerne af de to stiftere.

I løbet af tørvefabrikationens tid blev der jævnlige købt nye arealer, og da tørvegravningen var på sit højeste, fandtes der her et helt samfund - bl.a. mange rakkere og daglejere, der arbejdede på de 4 tørvefabrikker i området og boede på steder som ”Holmens gade, hvor bl.a. Stærke Hans, der tidligere er nævnt, boede. Tidligere havde disse rakkere arbejdet ved den nærliggende gamle hulvej, hvor kvæget fra Salling blev drevet sydpå til de store markeder. Tørvefabrikkerne og de nærliggende bebyggelser havde en jernbane, som primært blev brugt til transport af tørv.

Oprindelig var plantagen hede- og moseområder uden bevoksning overhovedet, men i 40'erne og 50'erne tilplantede man langt størstedelen af arealerne, efterhånden som tørvegravningen ophørte. I dag foregår der så en gentilplantning af de ældste plantagearealer med nåletræer. Der er i dag ca. 100 ha mose, hvor der ikke er egentlig skovdrift. I disse ligger mange små og større tørvegrave. Med hjælp fra kommunen er der blevet fondsøgt midler til og etableret et fugletårn. En af tørvegravene med mange små øer bliver afgræsset ved hjælp af tre dværggeder, der bor på en tømmerflåde, der flyttes rundt således, at alle øerne bliver afgræsset på bedst mulig vis. Vi hørte herefter om den specifikke lokalitet, hvor vi stod, kendt som "Halsen". Halsen er en gammel tørvemose, som i perioden 1900-1950 blev gravet så intensivt, at flere meter tørv blev gravet væk. I skrænten ved søen boede på et tidspunkt en gammel rakkerkone. Tørvegraven blev efter gravning i 50 år til en sø på ca. 500 m, der ca. var 1-2 meter dyb, men i 2008 var den så groet til, at man i Plantagens søudvalg besluttede, at man ville prøve at genoprette søen. Søudvalget kontaktede derefter Knud Rasmussen fra kommunen, som gerne så søen genoprettet, så længe den specielle "hængesæk", der flød oven på søen ville blive bevaret flere steder. Derefter pumpede søudvalget søen tør og i september 2009 blev 70.000 m³ mudder gravet væk. Dog blev kun 1500 m³ kørt væk fordi det meste blev lagt op på kanterne. Søen får vand fra kilder og grundvand, så et tog lidt tid før vandstanden var normal igen efter dræningen. Projektet var et ønske fra ejerkredsens side om at få "noget mere vand".

I dag er den lange sø genetableret og selv hængesækkene har overlevet pumpningen og gravearbejdet (historie og fakta kan findes på http://www.mosehuset.com/projekt_halsen.htm).

Kommunen har givet tilskud til projektet og står i dag for plejen af hængesækkene. Af en medarbejder fra kommunen blev det fremhævet, at arbejdsområdet i sandbredden fra de store gravemaskiner var god natur. Både gedder og oddere var blevet set i søen.

Christian Vad Holm karakteriserede selv projektet som "ret vildt".

Af fremtidige projekter kan nævnes, at 3 stier skal etableres, hvor selskabet gerne vil prøve at formidle viden om tørveproduktionen i området. Orienteringskort eksisterer for området.

Selskabet udbetaler sjældent udbytte, da herlighedsværdien er det væsentligste for anpartshaverne, men det blev fortalt, at der nu for første gang i længere tid var kommet penge i træ igen.

Det blev foreslået, at der blev udgivet en lille bog om området. Desuden var der i 1999 blevet lavet et egnsspil i anledning af tørvemosens 100 års jubilæum (dette kan ses på

http://www.mosehuset.com/egnsspil_1999.htm). Selskabet prøver at indsamle data om tørvegravningen i mosen, men det er svært, da kilderne bliver færre og færre (Skive Folkeblad blev foreslået).

Selskabet havde aldrig oplevet tvister i sin 113-årige historie.

På vejen væk fra området så vi den tilgroede Rønbjerg Mose og de gamle læggepladser til tørvetørringen. Desuden så vi lidt efter et hedeområde, der indeholdt gamle jernalderagre, hvis konturer i landskabet stadig kunne ses.

Geddal strandenge

Området er på 140 ha og ejet af Naturstyrelsen, der forpagter græsningen ud. I 1958 blev området inddæmmet og drænet af Sønder Lem Vig pumpelaug, der fik 60 % tilskud til pumpning af arealet af staten. Desværre gjorde jævnlige digebrud ved storme det svært at opdyrke arealet, som derfor via jordfordeling blev købt af staten. Området er i dag en stor ornitologisk succes, hvilket kunne ses på dagen. Der blev identificeret krikænder, pibeænder, gravænder, hejler og gæs. Der er tale om store bestande af fugle som bruger strandengene som raste- og yngleområder. Succesen med at få folk til at besøge området skyldes samtidigt, at man kan se ud over området fra et udsigtspunkt.

På vej til Hostrup Hovedgård blev der talt om vejen over Sønder Lem Vig, der i år kunne fejre 125 års jubilæum. Der blev også talt om digelaugets arbejde i dag, der bl.a. inkluderede salg af tagrør og

søgning af 45.000 kroner i fondsmidler til at etablere stier, broer og udsigtstårne i området. Digelauget pumper meget sjældent vand ud af vigen nu om dage (kun ved store havspejlsstigninger). Der blev talt om at etablere en sti nord om Sønder Lem Vig.

Herefter ankom vi til Hostrup Hovedgård, hvor der var kaffe og kringler, imens Per Grau Møller talte om kulturmiljøer og landsbyerne i området. Herefter talte Jørgen Primdahl om den videre strategiproces og om køreplanen for projektet. Til sidst takkede Henrik Villadsen for en god tur, og det samme gjorde efterfølgende Anders Rask.

Efter besøget på Hovedgården kørte vi tilbage til Skive Kulturcenter - en del oplevelser, idéer og - måske især - historier rigere.